

ПРОБЛЕМИ ЛИЧНОСТИ УЧИНИОЦА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ НЕМАЧКЕ ДЕМОКРАТСКЕ РЕПУБЛИКЕ

У преамбули Кривичног законика НДР, ⁽¹⁾ сагласно програму Јединствене социјалистичке партије Немачке и одлукама Државног савета, ⁽²⁾ истакнуто је да социјалистичко кривично право гарантује ефикасну заштиту социјалистичком државном и друштвеном поретку и социјалистичкој законитости. Ова принципијелна поставка кривичног права НДР је од основног значаја за правосуђе и меродавна је за профилирање свих кривичноправних и криминолошких истраживања.

I.

КЗ одређује циљеве, критеријуме и границе индивидуалне кривичноправне одговорности, с тим што је посебна пажња поклоњена изграђивању и разјашњењу субјективних претпоставки ове одговорности. ⁽³⁾ У сваком поједином случају од значаја је испитивање и доказивање кривице учиниоца. Према КЗ суштина индивидуалне виности је „да је учинилац упркос датим могућностима за лојално понашање неодговорном радњом починио законско биће преступа или злочина“ (§ 5. ст. 1. КЗ). Овај став КЗ од значаја је и за разјашњење питања личности учиниоца, пошто истакнути захтеви у погледу кривице пружају и битне поставке за одређивање и ограничење задатака истраживања личности учиниоца у теорији и пракси. Ово и овакво садржајно разјашњење и ограничење задатака је неопходно из многих разлога, пошто истраживање личности учиниоца може лако да наведе на исцрпна и волуминозна испитивања, која се могу показати безвредним уколико нису усредсређена на правно, социолошко и криминолошко значајна питања. Испитивање учиниоца мора бити усредсређено и ограничено изричито на оно што је суштински битно. У противном долази до несклада између утрошеног времена и ефикасности остваривања задатака социјалистичког кривичног правосуђа. Поред тога неефикасне и

(1) Кривични законик Немачке Демократске Републике (КЗ) од 12. јануара 1968. (Службени лист, део I, стр. 1. и сл.).

(2) Посебно: Одлука Државног савета НДР од 30. јануара 1961. о даљем развоју правосуђа (Службени лист I, стр. 3); Одлука Државног савета НДР од 4. априла 1963. о основним задацима и раду органа правосуђа (Службени лист I, стр. 21).

(3) Види Lekschas J., Loose W., und Renneberg J.: Verantwortung und Schuld im neuen Strafgesetzbuch. Berlin, 1964.

безначајне констатације о личности окривљеног оптерећују у каснијем поступку и васпитно деловање у пракси.

Доношење суда да је једно чињење или нечињење неодговорно зависи поред других претпоставки и од личности преступника, његове свести, погледа на свет и уверења, његовог мишљења и осећања, његових мотива и циљева, као и његових искустава, окретности и навика. Само узимањем у обзир брижљиве оцене личности учиниоца могуће је доказати у кривичном поступку да ли је и у којој мери учинилац био у стању да у датим условима ради сходно дужности и лојално у односу на само друштво. Ово наглашавање темељитог и свестраног испитивања личности учиниоца ни уколико не смањује обавезу да се исцрпно испитају и друге објективне или субјективне претпоставке кривичноправне одговорности сходно општим обележјима законског бића. Овде спадају напр. код неких кривичних дела поред осталог и реконструкција ситуације у којој је донесена одлука и предузета радња као делимични задатак истраживања објективне истине, јер често пута без познавања ових објективних услова не може се решити питање како је учинилац морао да се понаша с обзиром на своје дужности. Осим тога мера неодговорности, која је од битног значаја за диференцирање кривичне одговорности, зависи и од испитивања како објективних тако и субјективних услова и околности. Тако § 5. ст. 2. КЗ и одређује да приликом утврђивања врсте и тежине виности у обзир морају бити узете „све објективне и субјективне околности, као и узроци и услови дела, који су навели учиниоца да се одлучи на неодговорно деловање.“

Способност за друштвено целисходно и одговорно деловање је индивидуално различита; она је подложна напр. различитим фазама узроста једног сталног развоја и мењања личности. Тако се у једном одређеном добу живота и одговорности употпуњују лично искуство и знање са годинама старости, док се истовремено сигурност реаговања и способност прилагођавања новим друштвеним захтевима поступно или релативно нагло редукую. Такође могу бити различити и индивидуални облици реаговања с обзиром на темперамент појединца.

Социјалистичко друштво обавезује сваког свог члана да у потпуности развије своје индивидуалне способности и да их користи у складу са друштвеним и личним интересима. Ова поставка полази од тога да су сви људи са својим настројеностима и својствима у суштини исти, упркос многим разликама и индивидуалних особености, те да располажу у основи подједнаким могућностима за образовање и развој својих индивидуалних способности. Социјалистичко право почива и на поставци о једнакости грађана пред законом. (4) За остварење ове значајне поставке прописано је у КЗ да нико не сме бити кривично гођен или изложен каквом трпљењу због своје народности, расе, вере, погледа на свет или своје припадности једној класи односно друштвеном реду (§ 5. КЗ). Због основног става истакнутим

(4) Чл. 20. ст. 1. Устава НДР од 6. априла 1968. прописује: „Сваки грађанин Немачке Демократске Републике има једнака права и дужности независно од своје националности, расе, погледа на свет или вере, друштвеног порекла и положаја. Сви грађани су пред законом једнаки“.

критеријумима се не придаје посебан значај приликом доношења суда о кривичном делу, наиме односне чињенице треба узети у обзир код комплексног суда о личности учиниоца, с тим да оне не утичу на негативне и оптерећујуће закључке.

Принцип да је сваки члан социјалистичког друштва дужан да изграђује своје индивидуалне способности и да их користи у друштвене и властите интересе потребно је допунити и прецизирати. Ово зато што упркос основној једнакости свих људи постоје и значајне личне разлике с обзиром на класни положај, стање и индивидуалне свести и васпитања, изграђености, способности и спремности, знања и интереса, способности за учинак и различите карактерне одлике. Уз то су веома различити и објективни услови непосредне околине у породици, радном колективу и другим животним и радним срединама. Тако напр. има радних колектива у којима је рад радост и других у којима су личне прилике и развојне могућности неповољне. Даље, има ситуација које изискују врло брзе одлуке и не омогућавају темељито размишљање и других ситуација које учиниоца емоционално оптерећују и у извесној мери ограничавају његове могућности за доношење одлуке. Осим тога постоје и околности које погодују кривично дело и штавише могу да искључе сваку одлуку о извршењу кривичног дела. Поред свега овог као израз јединствене одговорности индивидуума важи поставка да сваки мора према својим издиференцираним могућностима и у најширем смислу речи према својим оптерећењима да живи у складу с друштвом и да мора да се одговорно понаша, уколико је субјективно у могућности да се прилагоди, а у мери у којој му се односно понашање може приписати. Исто тако сваки је обавезан да се на друштвено прихватљив и одговоран начин односи према негативним и неповољним околностима своје околине. У социјалистичком друштвеном поретку и у релативно неповољним условима није нужно да се почини кривично дело. Дакле, нико не сме да користи околности које олакшавају извршење кривичног дела. У кривичном поступку ове околности се морају увек утврдити; али се само изузетно могу узети у обзир као ублажавајуће околности код доношења суда о кривичној одговорности. У принципу сваки је обавезан да се одлучује и понаша лојално, и да у овом смислу користи све расположиве могућности; што ће рећи да је дужан да чини напоре ове врсте, а не да једноставно поклекне под притиском неповољних околности. Ово је истовремено и један важан васпитни задатак, наиме људе треба васпитавати тако да не подлегну утицају негативних прилика. (5) У противном напустили бисмо један од битних основа индивидуалне кривично-правне одговорности, што би противуречило положају индивидуума у социјалистичком друштву и морало би да доведе до озбиљних последица за сам поредак друштва.

Социјалистичка личност се развија на друштвеним основама. Правци образовања пружају јој према њеним индивидуално различитим претпоставкама широке и многе могућности да сагласно принципима социјалистичке демократије стекне, развије и усаврши способност за стваралачки учинак

(5) Види Куарјавцев В. Н.: Категорија каузалитета у совјетској примнологији. Совјетска држава и право, бр. 11. и 12/1965.

у процесу рада и остварењу друштвене сарадње и заједничке одговорности. (6) Овом и оваквом процесу остварења људске слободе у условима социјалистичког друштвеног поретка служи и социјалистичко право у целини као и кривично право само по себи.

Специфични значај кривичног права у овом процесу остварења личне слободе налази свој израз у ставу да је ослобођење читавог друштва битна претпоставка за ослобођење појединца и обрнуто да је ослобођење појединца нужна претпоставка за ослобођење целог друштва. (7) Другим речима друштвени напредак је условљен и везан за друштвене и за индивидуалне претпоставке. У интересу сталног друштвеног ослобађања нужно је одредити одговарајуће захтеве у погледу понашања појединих чланова социјалистичког друштва као и претпоставке индивидуалне одговорности. Овом задатку служи и социјалистичко кривично право. Оно обавезује сваког грађанина да поштује елементарна и општеважећа основна правила заједничког друштвеног живота и да у овој области доноси одлуке свестан своје одговорности, као и да се понаша у складу са друштвеним интересима. Социјалистичко кривично право обавезује и државне и друштвене органе правосуђа да узму на одговорност оне који не поштују истакнуте захтеве. Путем ових поставки социјалистичко кривично право доприноси савладавању старих, друштвено превазиђених навика живљења и мишљења.

Социјалистички државни и друштвени поредак полази од поставке да се у средишту његове активности налази *човек*. Ово је израз хуманистичког односа према друштву и појединцу. Брига о човеку руковођена је сазнањем да је човек својим властитим и друштвеним учинком творац и градитељ социјалистичког друштва и његових достигнућа и да је стога његово унапређивање и образовање одлучујућа претпоставка и за убрзање друштвеног напретка, а с овим и остварења друштвеног развоја. Ово свестрано развијање сваког појединог члана социјалистичког друштва има у виду и проверено искуство да се људи унутар себе различито и противречно развијају.

Кривично право се према својим специфичним задацима бави оним људима који су својим понашањем отказали и на недозвољен начин по први пут или у поврату извршили друштвено неприхватљиву и опасну радњу, — злочин или преступ, која је угрожена казном. Овај први или поновљени повод за захват социјалистичких правосудних органа у исти мах је симптоматичан за лични погрешан развој, из чега потичу и посебне тешкоће у каснијем процесу прилагођавања преступника. Социјалистичко кривично право је дужно да преступнике што брже и што ефикасније врати друштву и да у границама могућности не само прекине постојеће друштвене везе, већ и да различитим мерама потребне везе унапреди и учврсти. Само у малом броју случајева, ако се учинилац каквог тешког кривичног дела, а посебно злочина против НДР, против мира или живота,

(6) Види Закон од 25. фебруара 1965. о јединственом социјалистичком образовном систему (Службени лист I, стр. 83).

(7) Маркс К. и Енгелс Ф.: Манифест комунистичке партије. У Маркс и Енгелс: Целокупна дела, књ. 4. Берлин, 1959, стр. 482.

у принципу поставио против социјалистичког друштвеног поретка, мора се у складу са основним ставом социјалистичке правде као одговор на овај високи степен неодговорности применити тешка казна, која је везана и са трајном односно дугорочном изолацијом од друштва.

II.

Одлучујући критеријум за суд о човеку је његова делатност, његово чињење и нечињење, његова друштву корисна дела, као и његове за друштво неприхватљиве и опасне радње. Нема другог тако поузданог критеријума за суд о личности као што су делатност човека и тиме показано држање. Због овога је друштвено релевантна радња и меродавна основица за доношење суда о јавном признању и накнади код злочина и преступа, као и о моралном неодобравању и примени казних и друштвених васпитних мера. (8) Према поставкама социјалистичког друштвеног поретка друштво гарантује сваком свом члану награду према учинку и узима га на одговорност за извршење кривичног дела, те примењује према њему казнене или друге друштвене васпитне мере, ако се у законском поступку несумњиво докаже да постоје претпоставке за кривичну одговорност. За васпитање чланова друштва и за вођење друштва ка остварењу социјалистичких норми понашања важно је да се о свима друштвено релевантним радњама биле оне позитивне или негативне суди независно од својстава поједине личности према јединственим и опште важећим поставкама и мерилима. Из овог разлога за борбу против криминалитета су неопходна претпоставка прецизно законско формулисање и издиференцирано одређивање општих поставки и појединих кривичних одредаба уз спровођење и неограничено признање социјалистичких норми понашања. Ово је исто тако и важна основица за свестрану гарантiju социјалистичке законитости и правде, као и за издиференцирани суд о личности преступника.

Из наведених разлога у сваком случају приликом доношења суда о личности учиниоца мора се поћи од дијалектичког јединства дела и учиниоца. Кривичноправна одговорност за извршење радње која је угрожена казном основана је само у случају ако је учинилац радио вино. Претпоставка за потврду виности је његова кривица, наиме реална способност за одговорно делање. Ова лична способност за доношење и извођење свесних и одговорних одлука може се уопште узев оправдано претпоставити без ближег испитивања. Код одраслих преступника она је знатно смањена или искључена само у случају постојања одређених биолошких бића, као нпр.

(8) Види нарочито одредбе о одмеравању казне у § 61. ст. 2. КЗ: „Врста и мера казне одређује се у оквиру закона с обзиром на објективне и субјективне околности дела, врсте и начин његовог извршења, његових последица, као и врсте и тежину виности учиниоца. Притом се имају у виду и личност учиниоца, као и његово друштвено понашање пре и после дела, а такође и узроци и услови дела, уколико ови пружају податке о тежини дела, способности и приправљености учиниоца, како би се сагледала његова одговорност према социјалистичком друштву. Нарочито треба испитати у којој мери је учинилац извукао потребне поуке из ранијих кажњавања. Приликом утврђивања казне суд мора свестрано оценити како околности које говоре у корист тако и оне које говоре на штету учиниоца“.

што су психозе. Насупрот овом недовољни напори за продубљивање власти тог знања и за проширење позитивне спремности не искључују подобност за виност, а тиме ни личну кривичноправну одговорност, уколико заостајање не почива на психолошким узроцима. Напротив, ако услед недостатка у систему образовања није било могућности за стицање потребних знања и искустава ради свесне и одговорне одлуке, онда је учинилац могао да ради без кривице, је се у том случају није понашао неодговорно. Код малолетника се претпоставке способности за виност морају доказати, при чему се узима у обзир друштвени развојни и прилагођавајући процес односног малолетног преступника (в. § 66. КЗ: „Лична претпоставка кривичноправне одговорности малолетника, односно способности за виност мора се изрично утврдити у сваком поступку. Она постоји уколико је малолетник на основу развоја своје личности био у стању да се при одлучивању на дело руководи важећим правилима заједничког друштвеног живота“). Индивидуална претпоставка кривичне одговорности, означене као способност за виност (или и урачуњљивост), изражена позитивно представља способност за друштвено сходно и свесно делање. Ова субјективна способност истовремено је и главна основа кривичноправне одговорности; она служи као генерална функција остварења личне слободе, усклађивања индивидуума унутар друштва и стабилизовања његових личних својстава. У највећем броју случајева ова способност је основица друштвено складних и одговорних одлука, при чему дело одговара овој индивидуалној способности, а код кривичних дела консеквенце ове способности су негативне.

У овом смислу често говоримо о јединству дела и учиниоца. Несумњиво је важно нагласити ову повезаност и јединство, јер је ова поставка неопходна за разјашњење процеса настајања и за суд о кривичном делу. Међутим, не смемо предвидети да је ово јединство унутар себе противречно. Тако је неодговорна одлука управо негација способности за виност (односно урачуњљивост), јер учинилац не респектује своју могућност за друштвено прихватаљиво понашање. У основи можемо поћи од претпоставке да у нашим друштвеним условима нико нема потребе да постане преступник. Ово је суштинска карактеристика социјалистичког друштвеног поретка и као таква значајна историјска тековина. Она је друштвена основица кривичног права заснованог на виности, јер преступник својим кривичним делом негира поред индивидуалних претпоставки и могућности и овај друштвени реалитет. Објективна противуречност између друштвено основане могућности за акцију и одлуку и донесене и изведене одлуке даља је друштвена претпоставка за оцену субјективних процеса који су коначно довели до кривичног дела као неодговорне радње.

Способност за друштвено прихватаљиво понашање друштвено је детерминисана. Она је у својим друштвеним основама и са својим личним консеквенцама истовремено конкретан израз преимућства социјалистичког друштва у односу на капиталистички друштвени систем. Тако напр. западнонемачки универзитетски професор Ј. Хелмер (J. Hellmer) карактерише друштвене снаге које у Западној Немачкој воде криминалитету и ограничењу личне слободе на следећи начин: „У једном друштву, у коме преварантско придобијање, ниподаштавање доброг укуса, шарлатанство и масовна хипноза не представљају више узредне појаве већ су стубови — носачи

привредног, културног и политичког живота, криминална политика која је заснована само на кривичноправним мерама налази се на изгубљеним позицијама. Рука јавног живота наднела се над његове односе. Зашто обичан (приватни) човек не би чинио то исто? Штавише он је подстрекнут на то путем примера и пропаганде... С тога се више не ради о томе да се појединац задржи од тога да не постане преступник, већ да се постави противтежа пропагирању злочина“.⁽⁹⁾ Ово је свакако значајна оцена друштвене условљености криминалитета у савременом западнонемачком друштвеном поретку, при чему се у извесној мери мора нагласити да се пропагандом против злочина сигурно не могу отклонити снаге које гоне у криминалитет и да су за развој криминалитета у много већој мери и пре свега одлучујуће друштвене противречности овог друштвеног система.

У могућности смо да констатујемо насупрот изнесеној карактеристики да је у условима социјалистичког друштвеног поретка сваки човек у стању да потпуно развија и користи своје индивидуалне способности у оквиру друштвених потреба и да сваки члан овог друштва може да живи и да ради, а да не врши кривична дела. Ова констатација важи без ограничења. Она показује да је могуће поступно обуздати криминалитет као друштвену појаву и у даљој будућности га и потпуно савладати. Исто тако нема ни личних настројености ни својстава која судбински и неотклоњиво чине да појединац као члан социјалистичког друштвеног поретка постане преступник.

Изложени закључак сигурно важи без особености за масу кривичних дела. Но, целисходно је заузети став према појединим специјалним случајевима који су у вези са овом проблематиком. Тако, човек је уопште узев али не и искључиво друштвено биће; он је и биолошко биће. Несумњива функција овог затвореног и себе сама регулирајућег биолошког система штавише нужна је претпоставка за процес подруштвљавања. Услед ове узајамне условљености недопустиво је алтернативно говорити о биолошким или друштвеним питањима и потпуно искључити биолошки домен, при чему се имају у виду и одређена психопатолошка питања, из анализе криминалитета. Поменут је напред физиолошки процес старења; у току биолошког старења може доћи напр. до успоравања реакције. Услед умора и исцрпљености долази до поремећаја мишљења и опажања. Ове фазе способности за учинак ми узимамо у обзир поред других фактора код утврђивања прописа о раду. Уколико се ове физиолошке законитости не би поштовале, при раду би могло доћи до погрешака које могу имати и веома тешке последице. Ову листу биолошких оптерећења могли бисмо проширити колико нам је драго. Поменимо још примера ради органски условљено неподношење алкохола, шећерну болест, психопатију, неурозу, лаке степене слабоумља, наглувост и кратковидост, а можда и лаку узбудљивост и импулсивност. Не може се оспорити да су у критичној ситуације противдруштвене негативне радње пре могуће уколико су дате истакнуте индивидуалне претпоставке него ако њих нема. Но, ова оптерећења ни у ком случају не треба схватити као основицу за морално вредновање. Наведене особености су од значаја и за само извршење кривичног дела, напр. непод-

(9) Hellmer J.: Kriminalpolitische Gesinnung. Kriminalistik 20 (1966), Heft 6, str. 287. i sl.

ношење алкохола код криминалитета са елементом алкохолизма или лаки облици слабоумља код пренапрезања у хаотичним реакцијама које имају и значајне последице. Услед свега овог неопходно је да се у одређеним околностима испита кривичноправна одговорност учиниоца.

За разјашњење повезаности истакнутих елемената са истраживањем узрока криминалитета целисходно је навести следеће; сигурно је могуће да се под утицајем повољних друштвених услова у све већој мери ограничавају па и укидају одређена биолошка оптерећења, кад је реч о њиховом деловању у друштву. Изванредан докуменат људских способности је напр. већ данас постигнута могућност да се одређене форме слабоумности тако рано дијагностирају као поремећај размене материје, да може доћи до отклањања осетљивог и непоправљивог оштећења дечјег мозга. ⁽¹⁰⁾ У Совјетском Савезу забележено је напр. знатно опадање нових неуротских обољења, што треба приписати према резултатима научног истраживања у знатној мери и развоју друштвених односа. ⁽¹¹⁾ Но, била би то утопија ако би се хтело узети да је ове и овакве поремећаје могуће уопште искључити. То је свакако према нашем садашњем стању знања немогуће. Дакле, неопходно је имати у виду особеност ових процеса и властиту законитост његовог тока. Даље се може указати и на то да лице које је погођено једним од поменутих оптерећења, уколико је способно за доношење властитих одлука, може и поред оптерећења односно са ограничењима у погледу учинка да живи у хармонији са друштвом као и да лично буде задовољно. Оно може у одређеним границама да се прилагођава друштву и да тако адекватно поступа без тежих сукоба. Његова је дужност да води рачуна о својим ограниченим способностима за учинак приликом издиференцираног друштвеног усклађивања, при чему мора да има у виду поред друштвених захтева и конкретну индивидуалност. У овим и оваквим границама долази до важности и општа поставка која гласи: „Ти треба то да чиниш, јер ти то можеш“; односно другим речима: „Ти треба да радиш свестан одговорности и у складу са друштвеним захтевима, јер си ти према твојој личности у стању да то радиш“. На овој мисли заснована је напр. и одредба о смањеној урачуњљивости (в. § 16. КЗ). Упркос биолошки условљеној ограничениости за учинак под законом одређеним претпоставкама кривичноправна одговорност није искључена. *Моћи* је претпоставка за *треба*, али не и обрнуто, наиме да је *треба* претпоставка и основица за *моћи*. Ова поставка и њено поштовање служе и за спречавање друштвених грешака; она је у великој мери и од профилактичке вредности посматрана са становишта сузбијања криминалитета.

Узроци криминалитета су квалитативно различити. При томе се у првом реду ради о формама несоцијалистичке свести које не одговарају савременим захтевима и које у крајњој линији доводе до неодговорних одлука. Сасвим је могуће да настала ограничења за учинак погодују или олакшавају доношење неодговорних одлука и њихово спровођење у жи-

(10) Löther R.: Philosophie und Genetik. Material der URANIA, Sektion Philosophie. Berlin, 1966, стр. 12. Bichel H.: Früherfassung von Kindern mit stoffwechselbedingtem Schwachsinn. Der Landarzt 41 (1965), стр. 548.

(11) Kerbikow O. W.: Bringt die Zivilisation eine psychische Bedrohung mit sich? У »Wissenschaft und Menschheit« 1963, стр. 58. и сл.

вот. Код овога је могуће да се уз узимање у обзир квалитативних разлика утврди да у личности одговорног учиниоца нема непоправљивих и несавладљивих узрока криминалитета.

Приликом суђења о једном кривичном делу неопходно је открити одговарајуће социјалне и у кривичном делу дејствујуће индивидуалне особености учиниоца. Сва ова питања, имајући у виду квалитативну диференцијацију, спадају у комплекс проузроковања криминалитета. Све ове везе треба марљиво испитати, да би се у поједином случају тачно одредили суштина и мере виности, као и да би се донели тачни и потребни закључци, који унутар себе носе и васпитну вредност.

Код ове проблематике треба имати у виду да индивидуална ограничења за учинак могу довести и до некривичних и некажњивих погрешака, наиме до радњи у чијој основи се не налази одговорност. Екцеси ове врсте неће моћи да се у потпуности искључе ни у даљој будућности. Дакле, ови екцеси се не смеју идентификовати са криминалитетом.

Уколико биолошко оптерећење доводи путем неодговорне одлуке до противдруштвеног и друштвено опасног понашања које представља злочин или преступ, онда се различите повезаности морају узети у обзир код испитивања личности учиниоца и узрока кривичног дела. Истраживање узрока појединих кривичних дела мора да обухвати друштвено активирана лична оптерећења, особености и ограничења за учинак, посматрајући их као околности које садејствују. Овакво постављање задатка је од битног значаја за одређивање и доказивање граница кривичне одговорности.

Код конкретног истраживања узрока ова различита питања морају бити обухваћена и унесена у програм испитивања личности учиниоца, пошто би у противном процес настанка криминалитета био једнострано анализиран. Ми знамо да је сваки ток радње, па и ток кривичног дела увек повезан и за биолошке процесе, због чега одговарајуће законитости дејствују и код кривичног дела (напр. код афекта, умора и др.).

Због свега овога истакнуту комплексност морају поштовати и мере за спречавање криминалитета, пошто би у противном остале једностране, а и по своме дејству биле би једностране. Тако напр. спречавање сексуалног криминалитета често изискује не само апеловање на разум, свест и добру вољу учиниоца, већ тражи и више од тога, наиме у одређеним околностима потребне су и терапеутске мере лекара, које се већ данас предузимају у саветовалиштима. ⁽¹²⁾ КЗ је као ново решење предвидео да се учинилац који је смањено урачуњлив може обавезати на подвргавање лекарској нези (§ 27. КЗ). Ово је једна важна мера за спречавање поврата. Ако се напр. нагон сексуалног преступника може лековима и негом лекара ограничити, како би се учинилац у будуће боље контролисао, онда ову могућност треба свакако искористити. Она сама по себи на одговарајући начин допуњава друге мере кривичноправне одговорности, а осим тога доприноси и њиховом дејству.

(12) Dürwald W.: Sexualpathologische Probleme in der gerichtlichen Medizin. Zeitschrift für ärztliche Fortbildung 58 (1964), стр. 816. Koch H.: Konstitutionell und durch Hirnschäden begründbare Schwererziehbarkeit? У »Archiv für Psychiatrie und Zeitschrift für die gesamte Neurologie 206 (1965), стр. 489.

Као узроци криминалитета поглавито дејствују социјални фактори. Но, криминолошко истраживање узрока а са њим и испитивање личности учиниоца мора проучавати такође и биолошке услове који су у одређеној мери и на одређени начин допринели кривичном делу те су тако од битног значаја за истраживање и утврђивање узрока криминалитета.

Код ове проблематике од интереса је и схватање Г. А. Слобина, који је на једној совјетској конференцији о сарадњи између права и психијатрије предложио да се нека питања узрока криминалитета заједнички обрађују од правника и психијатра. Слобин је истакао да тумачење узрока криминалитета као *чисто друштвене појаве* противречи основним тезама филозофије, јер оно изолује друштвени миље од услова изградње личности, од физиологије и патологије психичких процеса, а ови се не могу истражити без учешћа психијатра. Неопходно је да се проучи пракса примене казни код лица са психолошким одступањима. ⁽¹³⁾ Са овим питањима бавио се и III међународни симпозијум „О актуелним питањима судске психијатрије“ 1964. у Берлину. ⁽¹⁴⁾

Слично диференцирање је потребно и код утицаја околине. Тако ће нас увођење нових техничких уређаја увек поново ставити пред одлуке са елементом ризика. Ризик се у великој мери може савладати, али се унапред и са апсолутном сигурношћу не може искључити с обзиром на данас расположива средства. Код увођења нове технике исто тако може доћи и до погрешних одлука, јер особље које опслужује новопостављени уређај може да погрешити зато што није у потпуности савладало пословање. Ово понашање не треба без даљег идентификовати са криминалитетом. Криминално понашање постоји, без обзира на нанету штету, ако је учинилац место одговорне одлуке са елементом ризика свесно донео неодговорну одлуку, јер није предузео сходно правним обавезама могућа испитивања и друге мере предострожности.

Све ово потврђује већ изнесену поставку да између дела и учиниоца постоји јединство које је унутар себе противречно, јер учинилац не користи дату му могућност да предузима друштвено целисходне радње. Ако ова противречност није егзистентна, онда је с тим достигнута граница кривичноправне одговорности, јер није дошло до лично одговорне, самосталне, моралне и правно прихватљиве одлуке. У том случају постоји притисак личних околности, који је изазван напр. лудачким представама, те је искључена урачуњљивост (в. § 15. КЗ).

У пракси је често веома тешко донети суд о понашању афектног или нагонског учиниоца. За афектног учиниоца КЗ прописује да се мора испитати да ли је настанак афекта скривљен или не (§ 14. КЗ). Дакле, овде важи у најширем смислу речи поставка »*actio libera in causa*«. Сходно овом треба истражити настанак, основе настанка и ток афекта. За нескривљени афекат према КЗ казна се може ублажити, а код преступа окривљени се може и ослободити од казне. Суд о злочинима и преступима нагонских учинилаца такође се доноси према напред изложеним основима, те стога

(13) Комовски А. А.: О проблемима правне науке и психијатрије. Совјетска држава и право, бр. 9/1965, стр. 135.

(14) Die Begutachtung und Behandlung erwachsener und jugendlicher Täter. Hrsg. von Hans Szewczyk. Jena, 1966.

и овде границе владања собом морају и теоријски и практично бити границе кажњивости. Повлачење ових граница у пракси веома је тешко. Треба поздравити изузетак код кажњавања тзв. обичне хомосексуалности коју према медицинском схватању треба претежно свести у област биолошких фактора. (15)

Претежно абнормални развој личности окривљеног, дакле психопатија, неуроза и абнормални нагонски развој, представља према § 16. КЗ само основ смањене урачунљивости, а не и основ за неурачунљивост. Практика највишег суда поставља високе захтеве за потврду постојања допунских претпоставки у погледу утврђивања смањене урачунљивости.

За разјашење настанка криминалног понашања веома је важно нагласити да узајамно делују односно да су међусобно повезани фактори околине (напр. утицај породице, пријатеља и познаника, деловање превазиђених животних и других навика) и својства личности преступника (напр. индивидуална свест, мишљење и осећање, мотиви и воља). Из овог узајамног односа следи и релативност појмова као што су узроци, услови и поводи кривичног дела. Одсуство редовне контроле напр. код одређених лица само је услов који погодује криминалитет, а код других стабилнијих лица ово стање уопште не доводи до повреде законитости. Даље, код посебно осетљивих лица може редовна контрола и супротно да делује, наиме да погодује одређене облике криминалитета, ако се ова контрола схвати напр. као израз личног неповерења. Друштвене и личне околности морају се испитати и истражити у њиховом јединству. Стога се код истраживања врсте и тежине кривице морају разјаснити узроци и услови дела као и све друге околности које су утицале на учиниоца у време одлуке. У случају постојања изузетних околности под одређеним условима може доћи до ублажавања кривичноправне одговорности, а код престопа и до потпуног отклањања ове одговорности (§ 14. КЗ).

За разјашење претпоставки кривичноправне одговорности потребна је код истраживања у низу случајева сарадња правника нарочито са психолозима и лекарима. Ову сарадњу је важно развијати и учвршћивати нарочито код расветљавања основних питања кривичноправне одговорности. Тако се путем заједничког рада могу наћи и путеви унапређивања васпитног дејства казних и васпитних мера.

III.

Основица одлуке о индивидуалној кривичноправној одговорности у законска бића кривичних дела. За доношење ове одлуке морају да важе јединствене поставке и мерила. Због тога је од велике важности прецизност законских претпоставки кривичноправне одговорности и примена издиференцираних мера. Притом је напр. у области социјалистичке привреде од посебног значаја тежња и обезбеђење одређености индивидуалне одговорности, пошто би у противном најблаже речено било отежано или штавише и искључено беспрекорно доказивање индивидуалне кривично-

(15) Види Freund K.: Die Homosexualität beim Mann. 2. Aufl. Leipzig, 1965.

правне одговорности. У кривичном праву представља интересантан пример и законско разграничење одговорности лекара и апотекара. ⁽¹⁶⁾ Разјашњење претпоставки личне одговорности и повећана одређеност кривично-правног регулписања у великој мери доприносе и васпитном ефекту кривичноправне праксе. Истом циљу служи и принципијелан и за социјалистичко правосуђе разумљив захтев да се у кривичном поступку поштује људско достојанство, да се у сумњи не терети окривљени и да се окривљени не сматра кривим све док се његова кривица несумњиво не докаже (в. § 4. КЗ).

Помоћу криминалистичких и друштвених мера треба обезбедити расветљење сваког кривичног дела. Поред осталог једна од важних мера за формирање личности је и одлучна борба против латентног криминалитета, јер неоткривена кривична дела чине да учинилац наставља да врши кривична дела и у тежој форми, те тако долази до даљег заоштравања сукоба између учиниоца и друштвених захтева, што свакако може да отежа процес васпитања.

Сваки ко је учинио кривично дело мора да одговара пред судом или друштвеним органом правосуђа, односно када се ради о малолетницима пред органима који се старају о њима (§§ 23. и сл. КЗ), уколико нису посредни изузеци. Како је већ речено, код нескривљеног афекта и знатног оптерећења способности за одлучивање може доћи до ублажавања кривичноправне одговорности, а под одређеним условима може се и одустати од кривичноправне одговорности (§ 14. КЗ). У случају смањене урачуњљивости може доћи до ублажења кривичноправне одговорности (§ 16. КЗ). До отклањања кривичноправне одговорности може доћи и кад учинилац после кривичног дела покаже да се у основи променио, те да ће убудуће поштовати социјалистичку законитост (§ 25. КЗ). Но, ако се из судских осуда не извукну никакве поуке, ова негативна околност може се узети као поштравна приликом пресуђења за новоучињено кривично дело. Ова консеквенца почива на суду о личности учиниоца с обзиром на јединство дела и учиниоца.

Код примене казних и васпитних мера морају се истражити кривично дело и његове последице, виност учиниоца и његова личност, као и узроци и погодујуће околности кривичног дела. На основу законског бића кривичног дела и с обзиром на тежину извршеног дела неопходно је у интересу јединствене примене казних одредаба разликовати казнене и васпитне мере. Основе, критеријуме и меру диференцирања треба наћи у прописима о васпитним мерама друштвених судова (§§ 28. и 29. КЗ) и о казнама са лишењем слободе (§§ 38—48. КЗ).

За разјашњење васпитних консеквенци потребно је исцрпно и јасно схватити противречности саме личности учиниоца. Овде се ради о томе да се супротставе једне другима позитивне и негативне стране и да се у границама могућности јачањем и унапређивањем позитивних својстава ограниче негативне стране и искључи њихово деловање. Само изрицање забрана уопште узев не постиже циљ промене личности односно у малој мери доприноси томе.

⁽¹⁶⁾ Види § 20, ст. 4. и 5. првих извршних одредаба од 2. априла 1958. Уредбе о организацији апотекарства (Службени лист I, стр. 379).

У интересу измене личности неопходно је да у појединим случајевима напр. психијатријски вештак изнесе своје мишљење у погледу васпитања преступника и да му као лекар пружи одговарајуће савете. Због овога је пожељно да осуђеници према својим индивидуалним потребама и за време извршења казни буду подвргнути медицинској и психолошкој бризи. На дневном реду је и организовање полуотворених и отворених казних завода како би се осуђеници поступно припремили у процесу ресоцијализације и како би се систематски развијали захтеви за самосталношћу код осуђених. У одговарајућим случајевима ово служи развоју и васпитању личности затвореника, да би се избегла њихова изложеност поврату. Овакав систем извршења изречених мера омогућава уклањање противречности између животних услова за време издржавања казне и оних на слободи. У појединим случајевима учинилац се може подвргнути и лекарском прегледу, односно лечењу уколико би то било потребно ради отклањања поврата. Код смањене урачунљивости суд може место или поред мера кривичноправне одговорности одредити упућивање у психијатријске установе у складу са за то важећим одредбама (§ 16. КЗ).

Ново кривично право поклања велику пажњу поступку поновног укључивања преступника у друштво. Овај поступак је у првом реду усмерен на то да се измени околина преступника, напр. да се отклоне узроци и сколности које су погодовале извршено кривично дело. Исто тако поступак је усмерен на јачање личности осуђеног и на развијање утицаја који би у будућности повећали снагу осуђеног да своје поступке усклади са друштвеним захтевима и властитом одговорношћу. Учинилац са своје стране треба да настоји да из осуде извуче потребне поуке за касније понашање. У циљу контроле насталих промена у понашању отпуштеног осуђеника потребно је овога поред осталог обавезати и одговарајућим дужностима. Ове последње мере такође служе развоју и стабилизовању личности осуђеног.

У свему овом може се поћи од тога да ће и убудуће основна вредност бити поклоњена личности учиниоца у новом кривичном праву НДР на доследан начин како је то изнесено у основним поставкама социјалистичког правосуђа и посебно у одлукама Државног савета о задацима и раду органа правосуђа. За успех процеса морају се стално проучавати и поштовати међусобни односи одлика личности учиниоца, уколико су повезане са кривичним делом.

Истицање питања о личности учиниоца одговара општим захтевима партије радничке класе, државних органа и друштвених организација, који у средишту државне и друштвене активности постављају човека. „Социјалистичко правосуђе има пред собом бригу о људима“. (17) Ово и овакво схватање обезбеђује остварење поставки социјалистичког хуманизма и истовремено одговара улози права у процесу социјалистичке изградње човека. На овај начин и истраживање личности учиниоца служи поступном сузбијању криминалитета као друштвене појаве.

(Предео с немачког Д. В. Димитријевић)

Проф. др Ханс Хиндерер
Универзитет у Халеу (НДР)

(17) Ulbricht W.: Schlussbemerkungen auf der 25. Sitzung des Staatsrates der DDR. Neue Justnz 20 (1966), стр. 383.

РЕЗЮМЕ

*Проблемы субъекта преступления в уголовном праве
Германской Демократической Республики*

Проблемы субъекта преступления в уголовном праве разбираются в свете установок и постановлений уголовного кодекса, действующего с января 1968 года. В УК особое внимание посвящено индивидуальной уголовной ответственности, а также объяснению субъективных предпосылок ответственности. Сущность индивидуальной ответственности основывается на установке, что „лицо, вопреки предоставленных ему возможностей к лояльному поведению, безответственным поступком совершило деяние, наказуемое по закону как виновное деяние или преступление“, (§ 5 УК). Социалистическое общество вменяет в обязанность каждому своему члену полностью развивать свои индивидуальные способности и использовать их в соответствии с общественными и личными интересами. Это подчеркивается с полным учетом различий, формирующихся и приобретаемых со стороны у каждого индивида. В центре социалистического общества находится человек со всеми своими компонентами. О человеке суд решает на основании его деятельности, а уголовное право особо принимает во внимание единство деяния и лица, его совершившего. При изучении и определении уголовноправовой ответственности в первую очередь принимается во внимание положение, гласящее: „*Можно* является предпосылкой для *должно*, а не наоборот, т.е. что *должно* является предпосылкой для *можно*“.

О причинах и условиях преступности сказано очень много и проведено различие между факторами среды и предрасположенности. Но центр тяжести изучения перенесен на изучение индивидуальных особенностей лица, совершившего деяние. Достаточно внимания посвящается биологической наследственности субъекта преступления и в заключение подчеркивается комплектность и общность всех факторов преступности в конкретном преступном деянии, учитывая которые, суд выносит решение об уголовно-правовой ответственности лица, совершившего деяние.

В заключение автор касается и неразрывности связей индивидуальной уголовно-правовой ответственности с видами и мерами уголовных санкций и с самим порядком обратного включения в общества лица, совершившего преступление.

SUMMARY

*Problems of the Personality of Perpetrator in the Criminal Law of the
German Democratic Republic*

The problems of the personality of perpetrator in the criminal law are viewed in the light of the propositions and solutions of the Criminal Code enacted in January of 1968. A special attention is devoted in the Code to the individual criminal responsibility, as well as to the clarification of the subjective suppositions of such responsibility. The essence of individual responsibility is based on the proposition that »the perpetrator in spite of given chances

for loyal behaviour committed through an irresponsible act the essential offence or crime (Para 5 CC). The socialist society binds each of its members to develop completely his individual capacities and to use them in harmony with the social and personal interests. By stressing this, the differences formed and acquired in the personality of each individual are respected at the same time. Man with all his components is in the focus of the socialist society. Man is judged on the ground of his action, while criminal law particularly insists on irresponsibility of deed and perpetrator. In the study and solutions of criminal responsibility the proposition that *can* is a supposition of *should*, but not vice versa, i. e. that *should* is a supposition of *can*.

A great deal has been said about the causes and conditions of criminality, and the difference between the factors of environment and inclination stated. But the focus of investigations is on the study of individual peculiarities of the perpetrator. A great deal of attention is devoted to the biological handicap of the perpetrator, the complexity and connexion of all the factors in the case of a concrete criminal deed entailing judgement on criminal-legal responsibility of the perpetrator are stressed at the end.

The article winds up with a review of the connexion of individual criminal-legal responsibility with the types and measures of criminal sanctions and the procedure of bringing back the perpetrator to the society.

RÉSUMÉ

Les problèmes de la personnalité de l'auteur de l'infraction dans le droit criminel de la République Démocratique Allemande

Les problèmes de la personnalité de l'auteur de l'infraction en droit criminel sont examinés à la lumière des principes et des solutions du Code pénal qui a été adopté en janvier 1968. Dans le Code pénal l'attention a été tout particulièrement concentrée sur la responsabilité pénale individuelle, ainsi que sur l'explication des hypothèses subjectives de cette responsabilité. L'essence de la responsabilité individuelle est basée sur l'hypothèse que «l'auteur de l'infraction en dépit des possibilités données pour un comportement loyal effectuée par un acte irresponsable le fait légal de délit ou de crime» (paragraphe 5 du Code pénal). La société socialiste oblige chacun de ses membres de développer à fond ses capacités individuelles et de les utiliser en conformité avec les intérêts sociaux et personnels. Cela est souligné tout en respectant entièrement les différences qui se forment et qui aboutissent à la personnalité de chaque individu. Au centre de la société socialiste se trouve l'homme avec toutes ses composantes. Le jugement sur l'homme est porté dans le fond sur la base de son activité, et le droit criminel tient compte en particulier de l'unité de l'acte et de l'auteur de l'infraction, dans l'examen et dans la recherche d'une solution à la responsabilité pénale se manifeste l'attitude qui est formulée de la manière suivante: «*pouvoir* est l'hypothèse pour *on doit*, mais il n'en est pas de même inversement, c'est-à-dire *on doit* n'est pas l'hypothèse pour *pouvoir*.

Quant aux causes et aux conditions de la criminalité on en a parlé longuement et on a fait la différence entre les facteurs milieu et disposition. Mais le point central de l'examen se trouve dans la recherche et l'étude des qualités distinctives individuelles de l'auteur de l'infraction. La question des tares biologiques de l'auteur de l'infraction a été assez bien éclaircie et à la fin l'accent a été porté sur la complexité et l'enchaînement de tous les facteurs de la criminalité dans le cas de l'acte criminel concret et en relation avec cette question le jugement a été formulé sur la responsabilité pénale de l'auteur de l'infraction.

A la fin de cette étude un aperçu a été exposé sur la connexion de la responsabilité pénale individuelle avec les catégories et les mesures des sanctions pénales et avec les procédés employés pour réintégrer l'auteur de l'infraction à la société.